

VAJADUS KOOS ELADA TEISTE ELU

Vestlusringidest peaksid ideaalis kooruma mingid tõed, trendid või tendentsid selle valdkonna või suundumuse kohta, mille esindajad selles ringis juttu vestavad. Mida vähem on sel alal tegutsejaid, seda suurema kontsentratsiooniga tõde see juturing ka toodab. Selles mõttes oli üsna kõrge organiseerida vestlusringi valdkonnast, millega tegelevad tuhanded eestlased nii maal kui linnas. Vaatamata sellele kõlab järgnevas jutus siiski mitu olulist tõde, mis kehtivad teatrharrastuse puhul igal (iga riigikorra) ajal. Ja ammu pole ka uudis, et teatrharrastamine ei olegi ainult harrastajate endi asi, vaid köidab paljusid teisigi. Aga nagu ütlesid vestlusringis osalenud harrastusteatri lavastaja ja näitleja, et kõige olulisem on nende jaoks

see, et selline ajakiri sellise teema üldse vaatluse alla on võtnud.

Vestlusringi üks eesmärgi oli mingilgi määral tagasi vaadata ka 29. – 31. X 2004 Põlvas toimunud harrastusteatri riigifestivalile. Sõna saavad žürii liikmed, Tallinna Linnateatri näitleja **Liina Olmaru (L. O.)** ja lavastaja ning Kultuuriministeeriumi teatrinõunik **Tõnu Lensment (T. L.)**. Teatri ja harrastamise üle arutlevad veel Eesti Harrastusteatri Liidu koolitusspetsialist **Maret Oomer (M. O.)**, A. H Tammsaare nim Teatri kunstiline juht ja lavastaja **Allan Kress (A. K.)** ning TPÜ režissöör **Jaanis Valk (J. V.)**, kes on näitlejana osalenud Võru Teatriateljees ja A. H Tammsaare nim Teatris.

Vestlusringis vasakult: Tõnu Lensment, Rait Avestik, Jaanis Valk, Allan Kress, Liina Olmaru ja Maret Oomer.



Kas oli midagi, mis 2004. aasta üleriigilisel harrastusteatri festivalil Põlvas teatrite loomingulise poole pealt eriti silma torkas?

T. L.: Võrdlevalt analüüsida on raske, sest olin esimest korda sellise festivali žüriis. Sündmus ise torkas silma. Kogu selles kompotis kokku võis märgata, et seal esines nii režii puudumist kui ka tipptasemel režiid. Kuidagi väga raske on sellise festivali puhul ütlema hakata, et vaat see oli hea ja see mitte. Sellist üritust tuleb võtta täiesti raamivabalt. Tegelikult oli päris üllatavaid materjalivalikuid.

L. O.: Minu jaoks jagunesid lavastused laias laastus kolme rühma. Kõigepealt need, mille aluseks oli traditsiooniline dramaturgia, nagu näiteks Ray Cooney „Rikutud reglement“ Aruküla näitetrupi „Diletant“ esituses (lav Kaupo Hert) või Jan Solovici „Kerjuse kelmused“ Jõe-lähtme Lavagrupi esituses (lav Maie Ramjalg). Oli otsitud kõitev näidend ja pandud see lavale, järgides võimalikult hästi kõiki „päristeatri“ lavareegleid.

Rait Avestik.



Kui seda lustiga teha, siis võib asja pida õnnestunuks. Teist laadi lavastused tulid ebatraditsioonilise materjali põhjal. Näiteks värskest mõjunud Daniil Harmsi „Jelizaveta Bam“ Tartu Üliõpilasteatri esituses (lav Kalev Kudu). Ja kolmanda rühma moodustasid lavastused, mille puhul oli tunda, et asi puudub väga sügavalt tegijaid endid. Näiteks Palamuse teatritrupi „Look“ lavastus „Matemaatika“ (lav Liisi Tegelman, kes pälvis kontseptuaalsuse preemia; lisaks noornäitleja preemia Kaisa Parelile), Haapsalu teatri „Randlane“ lavastus „Õhtu Marie Underi mõju all“ (lav Anneli Aken ja Lea Adrikorn, kes pälvisid dramaturgia ja interpretatsioonipreemia) ja Rünno Saaremäe „Jaanituli“ A. H. Tammsaare nim Teatri esituses (lav Allan Kress). Viimase puhul on küll tegemist traditsioonilise näidendiga, aga valu, mis sinna sisse oli kirjutatud, teeb selle väga ebaharilikuks. Nendes kolmes lavastuses ma tõepoolest tajusin seda, mida pean loomingulise eneseväljenduse puhul kõige kõitvamaks – isikliku puudutuse tukset. Suur rõõm oli nendest osa saada. Ma lootsin, et selliseid lavastusi oleks tibatuke rohkem, sest mulle tundub, et harrastusteatriks oleks nagu suurem vabadus seda teed käia. Riigiteater sõltub väga palju rahast, publikust ja teistest kammitsatest, seetõttu arvasin, et harrastajate vaim lendab vabamalt.

Kas selle festivali põhjal saaksite kirjeldada mingisuguseid trende või tendentse tänases eesti harrastusteatriks?

T. L.: Seinast sein. Ei olnud mingit ühist stilistilist joont.

L. O.: Eks see kõnele meie endi ajast samamoodi. Nagu ajapeegel. Kogu see killustatus peegeldub ka harrastusteatriks.

T. L.: Võib-olla see ongi see ühine liin, mis neid ühendab, et kõik tahavad teat-

rit teha. Kas ongi mingit ühist moevoolu, et nüüd teeme seda ja nüüd seda?! Ja samas on ühine, erinevalt kutselistest teatritest, see, et kõik teevadki nimelt seda, mis on just nende jaoks oluline. Võib-olla üks ühisjoon ongi see, et harrastusteatri pilt on nii kirju.

Kurdetakse, et meie kutselises teatris on vajaka teravast sotsiaalsest teatrist. Kas oli sellist teatrit näha sellel festivali? Kas harrastajad tegelevad sellega või kas nad peaksidki?

T. L.: Kui nüüd natuke mõtlema hakata, siis paistis välja see, et harrastusteater on veidike sotsiaalsem kui riigiteater.

L. O.: Ta võiks olla ja tegelikult on ka.

T. L.: Jah. Vesteldes truppidega, selgus, et nad võtsid lavastamiseks asja, mis neile endile meeldis ja mille puhul nad tundsid, et nad peavad seda nüüd katsetama. Mitte nii, et mis peaks meeldima kellelegi teisele või mis peaks plaanimajandust järgima. Mulle ei meenu ühtegi lavastust, kust oleks paistnud, et me peame seda nüüd hästi tegema. Igauhel oli oma lugu, kust oli tulnud mõte just seda lavastada. Tooks välja Aruküla harrastusteatri, kes mängis Cooney komöödiat „Rikutud reglement“, mis pälvis koos Kiviõli trupi „Otpad“ lavastusega „Dekameron“ ansamblipreemia. Nemad just tahtsidki pulli teha ja neid ei huvitanud, mis publik neist arvab, neil oli endil väga lõbus. Teistmoodi äärmus oli jällegi Suure-Jaani näitetrupi John M. Synge'i draama „Oru vari“. Ei olnud küll režiiliselt eriti tugev, aga see-eest väga sotsiaalne teater. Seltskond oli kokku tulnud, asi huvitas neid, nad ei peljanud teema raskust ja seepärast ei olegi oluline, et see neil hästi välja ei tulnud (Margus Mankin pälvis hea rollilahenduse ja lavastaja ergutuspreemia).

L. O.: Sa mõtled seda iseloomu – et harrastusteater on oma iseloomult juba sotsiaalne teater. Aga Rait vist pidas silmas, et ikka tulemus, lavastus, räägiks

sotsiaalsetel teemadel? „Jaanituli“ tegi seda väga tugevalt, samuti oli terav sotsiaalne sõnum Palamuse trupi „Matemaatikal“. Mõlemad väga valusad lood, mis puudutavad just meid ja just praegu.

T. L.: Ma mõtlengi, et see just ongi see, mis jõuab väljundini. Ja kas see teater teeb mingit tilulilu või kannab ta mingit sõnumit. Aga kui nad ei taha midagi öelda, vaid tahavad lihtsalt olla, siis see-gi protsess on juba sotsiaalne sündmus. Harrastusteater ei pruugi sündida ainult laval ja publikuga. Publikut ei pruugigi seal olla ja ikka toimub teatri-tegevus.

Ja-jah. See, et üks harrastusteater on juba iseenesest tugevalt sotsiaalne eluvorm, on peen teema, mis nõuaks muidugi omaette vestlusringi. Üks asi, mis eristab harrastusteatri kutselisest teatrist, on kindlasti see, et kui kutselisele teatrile on ikkagi oluline, et neid vaadataks, ja korduvalt, siis harrastusteatrile on olulisem isetegemine, enda näitamine.

Tõnu Lensment.



T. L.: Kahtlemata. Kuid kindlasti ka see, et teda vaadataks. Mingi edevus on ikka. Nii harrastajal kui kutselisel. Vaevalt, et ainuke tung on näitlemine.

J. V.: Niipalju kui mina olen kokku puutunud teiste harrastusnäitlejatega, ei ole ma küll kohanud sellist asja, et tehakse lihtsalt tegemise pärast. Üks asi võib olla tõepoolest edevus, teine põhjus aga, miks minnakse lavale, on ikka ka soov, et minu tehtu jõuaks saali ja tuleks sealt mulle tagasi. Laval ma n-ö rahuldan ennast vaimselt, kui publikult tuleb vastureaktsioon. Ja seda mitte pärast etendust, kui öeldakse, et olid väga tubli, vaid siis, kui laval olles tunned, et sinu tegevus ja tege lane lähevad publikule korda.

T. L.: Aga kas sa mitte ei räägi praegu enesele vastu? Seda ei maksa halvustada, et teatrit tehakse tegemise enda pärast. Sinu kirjelduse järgi teed sa ka ju tegemise enda pärast, et saada naudingu sellest teost endast. Sulle ei ole oluline, et publiku hulgas keegi muutuks, kui ta on ära näinud sinu esinemise, sulle on oluline, et sa saad esinedes ise nau-

dingu osaliseks. See ongi tegemine tegemise pärast.

J. V.: Ma nimetaksin seda ikkagi loomiseks, ka harrastusnäitlejana olen ma looja.

T. L.: Ongi loomine loomise enda pärast. Sellest saadakse rõõmu ja kõige tähtsam elus ongi inimese heaolu saavutamine.

L. O.: Lavale minek on ju suhtlemine. Suhtlemine partneriga, suhtlemine publikuga. Ma avan oma maailma ja saan vastu teiste maailmade võnkeid.

Küsiks siiski selle klišeelise küsimuse ka ära, millele tegelikult on juba eespool ka mõnevõrra vastatud – et miks valib üks inimene endale harrastuseks teatri? Miks mitte pillimängu, filateelia või aeroobika? Miks valitakse kunstilises kontekstis äärmiselt raske ala? Jaak Allik on kunagi arvanud, et teatrit hakatakse harrastama sellepärast, et siis saab inimene laval läbi elada neid inimesi ja olukordi, mida ta muidu päris elus kunagi ei saaks. See käib üldse näitlejate kohta?

A. K.: Eks ta nii ole ka minu arust. Proovi on mõnus teha ja kui see hästi välja tuleb, siis on mõnus ka mängida. Nii teedki teatrit sellepärast, et saad midagi välja elada, ja samas annab see energiat. Niisiis on proovid head ja järelikult peab esinema ka. Ei ole ühte ilma teiseta. Ma ei oska öelda, kas siin on vahet harrastajal ja kutselisel. Ilmselt on olemas lihtsalt inimesed, kes tahavad teatrit teha. Vahe on selles, et ühed saavad palka, on kutselised, ja teised ei saa palka, nad peavad käima ka kuskil mujal tööl. Professionaalsus on minu arust rohkem kvaliteedi mõõdupuu. Arvan, et enamik harrastajaid, vähemalt meie teatris, tahab põhimõtteliselt teatrit teha. Harrastusteatriga tegelemine on eluviis. Ja muidugi oleks tore, kui raha ka antaks.

L. O.: Ma arvan, et see on üks inimese põhivajadusi, millest me siin kõneleme. See on loominguline eneseväljendus.

Liina Olmaru.



Ükskõik mis vormi see võtab. On teatud inimesed, kellele on sobivam teatritegemise vorm.

M. O.: Minu jaoks on ka just suur küsimus see, mida Rait puudutas, et miks ikkagi inimene vabast tahtest hakkab tegelema teatriga, mitte millegi muuga. Ta kulutab enda ja oma perekonna kallist aega, kusjuures ajal, mil aega mõeldakse ainult rahaga. See on minu jaoks kogu aeg üllatav. Ja minu arust ei ole põhjus ainult see, et tahan olla keegi teine. Kuigi ühed saavad, jah, näitlemise eest raha, teised ei saa, aga impulss on ikka sama. Harrastusteatris on aga teistmoodi see, et siin ei piisa ainult tehnilistest oskustest, vaid sa oled kokku võetud tervikuna. Harrastusteatris saab väljendada oma mõtteid. Ma pean just eriti küllades väga tähtsaks sellist kooskäimist, kus inimesed saavad teistega oma mõtteid vahetada. Olgugi et harrastajad ei oska hästi näidelda ega režiid teha, aga nad käivad koos, räägivad ja arutavad.

A. K.: Mina olen enda puhul aru saanud, et mulle meeldib sellepärast teatrit teha, nagu ka eespool juba juttu oli, et elus ma selliseid olukordi läbi ei elaks. Vähemalt mitte nii kontsentreeritult. Siin on ka mingid pingevabastuslikud, puhastuslikud, maagilised jms variandid. Teater annab tohutult palju võimalusi endaga mängida. Kes meist ei mängiks endaga mingeid mõttemänge. Näiteks, kui tahad elus teha pahandust, siis saad selle hoopis laval ära teha, kui on selline näidend. Legaalselt.

M. O.: Pahandust teha turvalises keskkonnas.

T. L.: Väga palju kehastatakse kannatavaid kujusid. Kas siis inimesel on masohhistlik soov elada läbi just selliseid olukordi, kehastada tegelast, kes kannatab?

J. V.: Kui ma mängin kannatavat kuju, siis seda paremini ilmneb mulle see, et isegi siis, kui ma õnnelik ei ole, olen

ometi õnnelikum, kui see kannatav kuju.

T. L.: Et mängid selle kannatava kuju ära ja näed, et ma olen parem!?

J. V.: Võib-olla tõesti harrastab inimene teatrit sellepärast, et ta saab põgeneda reaalsusest. Miks maainimesed vaatavad telekast nii palju „seepe“? See on võimalus oma raskest elust hetkeks välja murda ja elada seda elu, mida elatakse seriaalides. Ja võib-olla näha, et kellelgi läheb veel kehvemini.

M. O.: Inimesel pidi olema viis põhivajadust: füüsilised vajadused, turvalisuse vajadus, vajadus olla armastatud ja armastada, vajadus olla kellelegi vajalik ja eneseväljenduse vajadus. See viimane ongi see, mis viib inimesed harrastustegevuste juurde. Miks just teater? Ma arvan, et teater on kunstidest kõige inimkeskem. Räägib inimesest, inimeste omavahelistest suhetest, igasugustest elu olukordadest, ja teatri tegijaks on ka inimene kõigi oma viie meelega, mõtlemise ja emotsionaalsusega. Teater on sotsiaalne kunst ja selles ongi tema võlu.

Allan Kress.



See on lihtsalt inimesele eluks vajalik kunstiliik. Teatrisituatsioonis on võimalik turvalises keskkonnas proovida erinevates olukordades toimetulekut ja õppida tundma iseennast. Ma arvan, et selle koostegemise pärast, mitte kõrgkunsti tippude poole pürgimise pärast, tegetseb nii palju harrastusteatreid ja koolide näiteringe.

A. K.: Minu meelest on valdavas osas nii, et kes tahab teatrit teha, see teeb, ja kes on selle maitse juba suhu saanud, see lihtsalt tahabki teha. Oletan, et kui ühel näitlejal ei oleks ka kindla teatriga lepingut, siis varem või hiljem jõuaks ta teatri juurde tagasi. Olgu siis näiteks harrastusteatri juurde. Iseasi on muidugi see uhkuse ja lavalise enesetunde asi – kas õppinul sobib harrastajatega ja tasuta teha... Muidugi on linnas teistsugused olukorrad-võimalused, väikeses maakohas on võib-olla tõesti teised põhjused harrastusteatriga tegelemiseks. Eks harrastusteater peaks ikka võimalikult palju inimesi koondama, et kõik saaksid endale harrastuse.

Jaanis Valk.



Enne veel, kui räägime harrastusteatrist laiemalt edasi, tahaks siiski kuulda festivali žürii käest, millega parimad harrastusteatrid-näitlejad-lavastajad sel festivalil teid võlusid?

L. O.: Andsime palju auhindu välja. *Grand prix'* võitnud „Jaanitules“ nägi žürii teatrit selle kõige paremas mõttes. Elavat teatrit.

T. L.: Mitte et see olnuks nüüd tehniliselt perfektne lavastus perfektsete näitlejatöödega, aga see oli tervikuna teistest täielikult üle.

L. O.: Õnnelik valik teksti näol, minu meelest väga tugev draamatekst. Väga hea oli ka osatäitjate valik. Tehniline täiuslikkus ei olegi mingi väärtus omaette. Kõrgelt hinnati ka Salme Teatri lavastust „Phaeton, Päikese poeg“ (parima lavastuse preemia). Selle Mati Undi näidendi oli väga veenvalt, ütleksin, undilikult, lavastanud Aime Lutsar. Seal oli ka tõeliselt vaimukaid näitlejatöid (Rita Palatule parima naisnäitleja preemia ning Kristjan Arunurmele parima meeskõrvalosa preemia). Häid näitlejatöid nägime veelgi. Suurepärasest partnerlust, üksteise tajumist eksponeeris Tartu Üliõpilasteater, kus Martin Liira ja Vallo Toomla moodustasid väga dünaamilise paari (efektse tandemi preemia). Tõeliselt hea koomilise rolli tegi Gert Suurkuusk (parima koomiku preemia) Aruküla näitetrupist, tugevad ja täpsed rollid olid Ülo Lombil (episoodi preemia) ja Tiit Eermal (meesnäitleja eripreemia) Jõelähtme Lavagrupid. Rääkimata kogu „Jaanitule“ näitlejakoosseisust.

Hea küll. Langeme nüüd korraks fantastikasse. Kui võtta see parim lavastus ja panna mõne kutselise teatri mängukavva, kas kontrast selle teatri mängukavas olevate lavastustega oleks suur?

M. O.: Ma arvan, et ei saadaks aru, et mängib harrastusteater.

L. O.: Küsimus on selles, et kas on elav

teater või ei ole. Professionaalsete teatri- te mängukavas on väga palju väga kehva teatrit. Ja kui inimesed tulevad sinna teatrisse ja näevad „Jaanitule“ näol elavat teatrit, siis nad peaksid olema väga õnnelikud.

T. L.: Võib-olla algul on pettumine, aga siis kohe läheb mäng lahti ja inimene on väga rahul. See on eelhäälestuse küsimus.

A. K.: See eelhäälestuse asi on õige. Näiteks, kui on näod, keda ei teata, ja öeldakse, et need tulevad ühest uuest teatrikoolist, siis tekib kohe mingi erkus. Aga kui...

T. L.: ...tuleb mõni harrastusteater, siis ollakse juba ette tõrjuvad ja kõhklevad.

M. O.: Minu arust ei tohiks me nii automaatselt kutselisi ja harrastajaid võrrelda. Sest ühed mängivad, et elada ja teenida, neil peab publik olema, aga teiste eemärk on ikka natuke teine. Kõhklevus harrastusteatri puhul võib olla tingitud ehk sellest, et erialase koolituse saanud näitlejad kutselises teatris ei lange kunagi allapoole oma taset. Lugu võib meeldida või mitte, näitlejad on ikkagi huvitavad. Vaatajate kõhkklus teatri valikul on vaid Tallinnas, ma arvan. Väiksemates kohtades seda probleemi minu meelest pole.

A. K.: Tegemist on ilmselt paljuski mingi endisaegse ettekujutusega. Praegu on ju teatreid väga erisuguseid, neid tuleb juurde, teatrivormid segunevad, tehakse kõikvõimalikke „seguprojekte“ jms. Arvan, et kui harrastusteatriks oleksid rohkem nähtaval, siis see imago muutuks ka kiiremini. *Idée fixe* – kas ei võiks olla üks baaslava, mida hallatakse vajaliku miinimumpersonaliga omavalitsuse poolt ja kus mängivadki harrastusteatriks. Selles majas võiksid etendused toimuda iga päev ja inimesed teadvustaksid, kuhu nad tulevad...

Olles ise korduvalt olnud harrastusteatri festivalide žüriis, on silma jää-

nud tõsiasi, et vahel on ka professionaalsed näitlejad kaasa löönud mõne harrastusteatri lavastuses, seda muidugi väga edukalt. Sel teemal on olnud nii positiivse, negatiivse kui ka neutraalse tooniga poleemikat. Kas peaks teatri harrastamine jääma ikka ainult harrastajatele või võiks parema tulemuse saavutamiseks kasutada ka lisajõudu?

A. K.: Et selline küsimus tekib, näitabki juba probleemi mõtlemises. See peaks olema ikka väga vaba asi.

See ongi väga vaba asi. Olles ise neutraalsel seisukohal, mõtlesin, et vahel visanduvad siin harrastusteatri prioriteedid, seda nii eksistentsiaalses kui ka kunstilises mõttes. Aga on selge, et ühel linnas tegutseval teatril ja maal tegutseval teatril võivad need olla väga erinevad.

J. V.: Minu arust on „professionaalse näitleja“ mõiste üldse hägune. Mina lahterdaksin nii, et „kutselisel näitlejal“ on oskus ja tahtmine teha kodust tööd rolliga, tal on suhtumine rolli ja ta saab selle

Maret Oomer.



ees palka. „Amatöör“ võib teha ja teebki ilma palgata, omades samas väga häid oskusi teatritöök. Mina ei nimetaks teda „amatööriks“, hoopis „mittekutseliseks“. Ei suudeta endale selgeks teha seda, et kui inimene teeb niikuinii teatrit tasuta, ainuüksi oma loomingulise väljendusvajaduse pärast ja kui ta kõrval on kutseline näitleja, siis seda rohkem õpib ka see konkreetne harrastusnäitleja. Minu arust on hea, kui mõned professionaalid on nõus tegema tööd koos harrastajatega.

M. O.: Me rääkisime sellest ka Põlva festivalil ja jõudsime kõik järeldusele, et selline asi on väga hea. Just harrastusnäitleja koolitust silmas pidades. Ja hea on see ka kutselisele näitlejale. Kellel just parasjagu tööd pole, on kasulikum ikkagi tegelda teatriga kui niisama kodus istuda.

J. V.: Margus Prangel ütles selle kohta, et hoian ennast „soojas“.

M. O.: Täpselt. Aeg on palju edasi läinud, kõik on palju muutunud. Ka harrastusteater on palju muutunud. 1989. aastal, kui loodi Eesti Harrastusteatri Liit, ei tulnud kellelgi mõttesse, et harrastajad ja kutselised näitlejad võiksid koos mängida. Nüüd on see üsna loomulik. Küsimused harrastajate ja proffide koosmängimisel võivad tekkida siis, kui hakatakse harrastusteatreid võrdlema. Näiteks festivalidel, kui neid hakatakse ritta panema. On võimatu võrrelda võrreldamatut. Tunnustust tahab saada igaüks, see on selge, kuid võimalused tegemiseks on siiski erinevad. Eluõigus on kõigil, nii nendel, kes püüdleavad kõrgete teatrikunsti ideaalide poole, kui ka nendel, kes mängivad enda ja oma kaaskondlaste rõõmuks.

T. L.: Inimestele tuleb võimaldada need kolm etappi – lihtsalt mängimine, teatrimäng ja see etapp, kus ollakse juba teatri sees ja tagasiteed pole. Probleem tekib, jah, siis, kui läheb võistlemiseks, konkureerimiseks.

L. O.: Mina olin, ausalt öeldes, päris jahmunud, et pidime žüriis ka auhindu välja andma. Ma kujutasin ette, et me ainult vaatame ja anname hiljem tegijatele tagasisidet.

M. O.: Võistlust soodustas tõsiasi, et paar aastat tagasi andis EHL rahalisi auhindu. Siis läks rebimiseks.

A. K.: Auhind võib olla kas või pastakas. Raha minu arust ei muutnud suurt midagi. Aga raha on vaja, et eelkõige teatri tehnilist baasi uuendada. Et teatril midagi lubada, kas või festivalile sõidu raha. Ma ei mõtle siin isegi prožektoreid ja tossumasinaid. On ju veel kunstnikud, kostüümikunstnikud, heliloojad jt, kellele tahaks nende töö eest tasuda. Et saaks endale lubada lavastusbrigaadi. Eraldi kontingent, kelle ees müts maha, on inimesed, keda me laval ei näe, aga kes teevad oma tööd sama suure pühendumusega.

T. L.: Eks see võrdlemine ja raha aja lihtsalt suhteid teravamaks. Samas on see väga õige, et sa mõtled juba uuel tasan dil, ajad taga järgmist väärtust.

Kas üldse on olemas mingi harrastusteatri rahastamise süsteem või kas harrastusteatreid ongi üldse vaja rahastada? Kust leiab harrastusteater endale raha?

M. O.: Kõik sõltub kohalikust omavalitsusest. Kõige tähtsam koht on muidugi Kultuurkapital. Ja enamik harrastusteatri lavastajaid on omavalitsuste palgal. Tehnilise pargi rahad on muidugi allpool igasugust arvestust. Kuid on ikka võimalik teha ka vähese rahaga.

A. K.: On muidugi võimalik. Aga me ei lähe oma teatriga enam kuhugi puuriida taha mängima...

T. L.: ...sest sa oled juba endale mingi lati seadnud ja selle alt sa enam läbi ei taha minna.

A. K.: Olen nõus, õnnestumisi võib ette tulla kõiksugustes tingimustes, nagu ka ebaõnnestumisi. Aga kui püüad reper-

tuaari hoida ja mitte olla ühe projekti tegija jms, kuidas siis hakkama saada?

M. O.: Aga keegi ei keela sul teha üks väga hea tükk, seda hästi müüa, teenida raha ja osta endale vajalik tehnika. Ministeeriumil sellist konkreetset summat, mis on mõeldud just harrastusteatrile, vist ei ole?

T. L.: Rahvuskultuuri sihtkapitalis on küll üks summa, aga see läheb ainult EHLile tegevustoetuseks.

A. K.: Seda, et „teha“ üks tükk... jah, kes ei tahaks. Kui see järjepidevalt tegetseva teatri, sealhulgas kutselise puhul, nii lihtne oleks, siis polekski küsimust. Tihtipeale muidugi ongi nii, et kui on rasked olud, siis mõte on intensiivsem ja tulemus toredam.

M. O.: Aga kui näiteks Allan Kress nõuab endale raha, siis miks ei või seda samamoodi nõuda ka suvaline külateater. Kust võtta see raha? Ja kellele anda ja kellele mitte?

J. V.: See, et kõik ei saa, kuna kõigile ei jaguks, on selge. Sel juhul tuleks paika panna mingid standardid.

A. K.: Ega muud ei olegi – nii, kuidas väga tahaks teha, ei ole võimalik.

M. O.: Aga tegelikult see ongi ju harrastus – kui pole võimalik teha, siis ei tehti. Ja kui ühte harrastustruppi süstida pidevalt raha ja elukutselisi näitlejaid, siis muutub see ju kiiresti kutseliseks trupiks, nagu neid meil on tekkinud küll. Ja kellelgi polegi midagi selle vastu. Tuleb juurde uus erateater ja siis pead juba ise mees olema, et elus püsida.

J. V.: Ma arvan, et Kress ei taha suuremat toetust sellepärast, et kutseliseks teatriks muutuda, vaid selleks, et olemasolevat taset hoida. Mina kutselises teatris ei mängiks. Ma tunnen, et see paneks mulle loojana hoopis piirangud peale. Sest harrastusteatri kõrvalt saan ma teha seda, mida ma just teen, see on hobi, mis aitab mind minu praeguses töös. Professionaalse näitlejana peaksin ma ju ainult teatriga tegelema.

Muidugi võib huumoriga pooleks osatada, et kas harrastusteatreid ongi vaja toetada, sest pidevad rahavood võivad hoopis selle harrastuslikkuse võlu hävitada. Samas on muidugi selge, et tänapäeval võivad tühjad taskud osutada oodatust suuremaks takistuseks kõrgemalt ja kaunimalt lennata. Siiski on harrastusteatrites kõige olulisemaks tegelaseks selle juht, lavastaja, kellest ei sõltu ainult kunstiline tase ja teatri rikkus, vaid ka terve teatri olu ja kulg. Kuidas saada tänapäeval harrastusteatri lavastajaks ja kes nad on?

M. O.: Päris ametit õppinud lavastajaid on vähe. Võrreldes just selle suure hulga, kes näitemängu teevad. Erialaselt koolitatud on Allan Kress, Taago Tubin Võru Teatriateljeest, Piret Viisimaa Teo-teatrist, Tõnis Kippel Saaremaalt ja mitmed veel.

T. L.: Paljud kultuurimajade juhid on tegelikult läbinud ju režii algkursuse ja paljud on praegu kaugõppes. Ja täiesti tasemel on EMA Kõrgema Lavakunsti-kooli lavastamistudengi Uku Uusbergi punkt, keda ma nägin Saaremaa kooliteatrite festivalil.

A. K.: Harrastusteatris on minu jaoks probleem see, et mõnel võib ootamatult teatritegemise isu mõneks ajaks ära kaduda. Ei ole kindlust töötada näiteks repertuaariteatrina. Pole nii, et lavastaja käib vahel tükki vaatamas, kohal peab olema kogu aeg. Enamasti täidab ta ka administraatori, pileetööri, baarimehe, lavamehe jt rolle. Jällegi, heas pundis on fännid, kes vabatahtlikult ja sajaprot-sendilise vastutusega on võtnud enda peale erinevaid ülesandeid. Siit tagasi – harrastusteatrite imago oleks kindlasti veenvam, kui teatris oleks minimaalselt palgal peale lavastaja ka administraator ja kunstnik. Kas või poole kohaga.

Liina mainis enne, et harrastusteater on selline koht, kus saab teha

kõike ilma riskimata. Esitan nüüd enamiku teatrharrastajate jaoks kindlasti väga ebapopulaarse küsimuse – miks on meie harrastusteater ikkagi liiga konventsionaalne, „päris teatrit“ matkiv? Miks ei lõhuta barjääre? Miks ei tehta selliseid asju, mida ükski riigiteater endale iialgi lubada ei saa?

A. K.: See sarnaneb jutuga, et on „mängunäitleja“ ja pärisnäitleja. Tihti vingutakse, et tehke midagi imelikku. Aga vaat, kui ma ei taha midagi imelikku teha... Ma äkki ei vaja imelikku asja... Ja kui minult midagi imelikku ei tule, siis lihtsalt ei tule, pole sisemist sundi. No mida pöörast ma peaksin tegema – palja persega üle lava jooksmal?

L. O.: See pole juba ammu pöörane! Aga tegelikult sellel festivalil paar pöörast asja oli ka. Näiteks midagi täiesti pöörast oli Lindi Rahvamaja Näitemänguselts, kes esitas Margus Oopkauba kriminaalse groteski „Punane“. See oli selline asi, mida on raske kommenteerida. See oli just nii tehtud, nagu neil välja tuli.

No ma ikka ei mõtle sellist „pöörasust“.

M. O.: Harrastusnäitleja ei saa barjääre lõhkuda, kuna tal puudub see tehniline, elementaarne oskus. Harrastusnäitlejalt ei saagi minu arust nõuda väga pööratud ja väga teistmoodi teatritegemist.

L. O.: Just nimelt. Sest selleks, et reegleid rikkuda, peab enne reegleid väga hästi tundma.

J. V.: Ja kui hakata välja mõtlema midagi uut, siis võibki kogu energia sellele kuluda ja välja ei tule sellest midagi. Kui midagi tulebki, siis puudub sellel hing.

A. K.: Vormid lähevad üha hägusemaks ja ühel hetkel on barjääri ületanud see, kes teeb näiteks Ibseni „Metsparti“ nii, nagu seda vanasti tehti.

L. O.: Aga mille nimel üldse barjääre lõhkuda? Tuleks ikka enne mõelda, miks sa seda teed? Pealegi, vaatajana ei lähe ma ju teatrisse ootusega, et äkki

hakkavad ometi barjääri tükid lendama. See ei huvita mind absoluutselt.

Harrastusteatri lavastajana teeksin ma just vahel vastupidi – enne mõtleksin, kuidas ma teeksin, teeksin valmis ja siis alles mõtleksin, miks ma seda teen või tegin. Katsetaksin.

(Üldine naer. Kohati lõbus, kohati üllatunud, kohati õigustatult irooniline.)

Aga mil moel valib tänane harrastusteatri lavastaja repertuaari? Kas on mingid teemad, mis on iseloomulikud just harrastusteatrile?

L. O.: Festivalil mingit ühisnimetajat küll silma ei hakanud.

A. K.: Vaat siin on nüüd see harrastusteatri vabadus. Siin saab lavastaja tõesti rohkem valida ja just seda, mis teda ja tema truppi tõeliselt puudutab. Lavastaja peab suutma ka truppi veenda tüki olulisuses. Tähtis on see, et valik ka endale korda läheks, sest publikut käib ikka enam-vähem ühepalju, mängigu me mida tahes. Ma näiteks ei tunne erilist vajadust Cooney't teha, aga riigiteatris on sellisteks asjadeks vajadus. Palju sõltub siin ka väikese pundi, teatriaktiivi ühtsusest. Näiteks, kui tegime paar aastat tagasi Aleksandr Vampilovi „Vane-mat poega“, arvas paar inimest küll, et milleks? Kuigi pärast, arvan, oli ühine veendumus, et oli ikka vaja küll.

J. V.: Minu jaoks on tähtis sama asi mis Allanilegi – et lugu meeldiks, et hinge läheks. Ja kui läheb, siis teed seda pühendumisega ja see jõuab siis ka vaatajani, vaataja naudib seda. Põlva festivalil nägin, et liiga palju mõeldakse vaataja peale, et mis talle meeldida võiks.

Sa oled mänginud nii Taago Tubina teatris kui ka Allan Kressi omas. Võrdle tööd kahe tugeva harrastusteatri lavastajaga.

J. V.: Nad on nagu ühe mündi kaks erinevat poolt. Taagol on proovi tulles pisi-asjadeni täiesti selge, mida ta tegema

hakkab ja mida ta tahab. Ajab asja hästi täpseks. Allan annab jälle näitlejale võimaluse karakterit ise rohkem arendada. Üks pole teisest parem ega halvem. See, kui palju näitlejad ise lavastuse valmimise juures saavad midagi otsustada, sõltub neist endist. Kui kõrgele on nad lati enda jaoks seadnud. Ja üks lavastajatega peab olema ka ikka mingilgi määral n-ö ühine veregrupp.

Kui kergelt või raskelt saadakse siis näiteks külas teater kokku? Vaevalt et trehvavad kokku ainult ühe veregrupiga inimesed, kui valikut suurt ei ole?

M. O.: Noh, midagi ühist ikka on, kui nad elavad ühes paikkonnas. Mulle tundub, et praegu võetakse kõik mängima, kes tahavad. Aga probleem võib olla just näidendite valikuga. Mis nad seal kaugel maakohas kätte saavad, seda mängivad. Aga meeldima peab see ikka kõigile osalistele. Ja just külateatrites, kus harrastamine on veel n-ö tõeline, saab oluliseks just inimestevaheline ühtekuuluvustunne.

Sõprus?

J. V.: Just. Mida sügavamale maale lähed, seda rohkem seal sellist asja kohad. Kuna maal on vahemaad pikad ja busse käib harva, siis niisama sa lihtsalt ei lähe oma kodust eemale näitemänguproove tegema. Selles peab olema ka midagi muud, kui tegemine tegemise pärast.

M. O.: Pedagoogina ma sooviksin, et teatriharrastamine oleks peale kõige muu pisut harivat laadi. Et seal oleks midagi, mille üle koju minnes mõelda. Selles mõttes on kooliteatrid paremas seisus, kuna nende juhid on ju valdavalt kirjandusõpetajad.

T. L.: Mina tahaksin oma jutu lõpetuseks öelda, et kõige õudsem asi, mis võib juhtuda, on see, kui keegi hakkab harrastusteatri „päästma“. Hakkab sel teemal teoretiseerima ja seda kõike mää-

ratlema. Liiale ei tohi minna. Ja raha pole ka see kõige määravam.

Pangem kõrva taha: Eestis on tohutul hulgal harrastusteatreid, nende täpset arvugi ei tea vististi keegi. Üks osa neist kuulub Eesti Harrastusteatri Liitu. Kas oskate öelda, kui suurt rolli mängib see kuusteist aastat tagasi loodud organisatsioon praeguste harrastusteatri loomingus ja eksisteerimises üldse?

A. K.: Eks ta ikka mängi oma rolli. Mina tean EHLi umbes viis aastat. Mõtlesin, et kui seda ei oleks, mis siis oleks teisiti? Ilmselt mingid trupid persoonide kaudu suhtleksid ikka, korraldaksid üritusi, asi oleks ilmselt stiihilisem. Arvatavasti viiks see ikkagi mingi organisatsiooni loomiseni, tekiks eestvedajad-fanaatikud, kes püüaksid seda liikumist süstematiseerida, et see areneks. Olgu EHL või mitte, ega sellepärast teater tegemata jääks.

Kindlasti on selline organisatsioon olulisem just väiksematele, maal asuvatele harrastusteatrile.

M. O.: Üks koht peab, jah, olema, kuhu harrastusnäitleja saab helistada. Olgu ta maalt või linnast. EHL on selle kuueteist aastaga ikka tublisti muutunud. Ja momendil tegeleb ta kõikide harrastustruppidega. Ei olegi vahet, kas kuulud sinna või mitte. Ning peamised tegevusalad ongi meil koolituse pakkumine ja üleriigiliste festivalide korraldamine ja koordineerimine. Ühtegi teist kohta polegi, kes selliste teatrite ja inimestega tegeleks.

Kuidas jõuab EHLi abistav käsi realselt iga harrastusteatri liikmeni?

M. O.: Mitte ainult harrastusteatri liikmeteni, vaid me pakume koolitusi kõikidele. Kes tahavad, need ka käivad.

J. V.: Mina olen ühel koolitusel olnud, aga kahe-kolme aasta pärast on mul see

meelest läinud. Mina näitlejana õpiksin palju rohkem, kui see koolitusraha antaks teatrile ühe korraliku lavastaja palgamiseks paarikuuseks prooviperioodiks.

M. O.: Niisugune koolitus on ka täiesti võimalik. Selline asi on meil muidugi veel tegemata. EHL ja selle pakutav koolitus on pidevas muutumises.

J. V.: Head koolitust olen ma saanud näiteks tänu sellele, et olen töötanud kahe erineva lavastajaga. Kui ma olin Tubina juures, siis sain ma suurepärase põhja alla, Tallinnas Kressi juures olek andis jälle hoopis teise kogemuse. Ja näitlejale annab selline asi tohutult juurde.

A. K.: Aga Rait, sa tee sellest jutuajamisest näidend, me purustame sellega kindlasti mingid barjäärid...

Miks mitte. Ega selliseid sotsiaalselt kõnekaid metatekste harrastusteatri repertuaaris just tihti trehva. Nüüd jääb üle leida veel see „pöörane“, kes barjääridest teadlik.

Küsinud RAIT AVESTIK

Tõnu Lensment, Rait Avestik, Jaanis Valk, Allan Kress, Maret Omer ja Liina Olmaru.



Harri Rospu fotod